

Fényszóró

Jánosz István *Útjelző fények* című kötete a békéscsabai Megyei Könyvtár feltehető dicsérendő vállalkozásának terméke: a könyvtár ugyanis *Poesis Hungarica* címmel bibliofil sorozatot indított, amelyben a magyar líra legjobbjait szólaltatja meg egy-egy kisebb, témában összeillő versválogatással. A nagyalakú, kiváló papíron, nagyon szép szedéssel, csupán 250 példányban készülő számozott füzeteket a könyvtár háziyomdája állítja elő, igaz, kevesek számára, de a hozzá nem jutó olvasók vigasztalódhatnak: a versek megjelennek máshol is.

Jánosz István kötetében is csupán három vers merőben új, de előbb-utóbb azok is megjelennek valahol. Ebben az összeállításban viszont különös hangsúlyt kap a versek relációja, belső kapcsolata, szinte felelgetve visszhangozzák egymást.

Önarckép is ez a kötet: a költő önmagáról vall azzal, hogy kiket tekint „útjelző fényeinek”; hogy hazai történelmünk, irodalmunkból, művészetünk-ből kik a legkedvesebbek szívének. Noha róluk ír, de szubjektíven, legtöbbször közölve azt is, hogy számára mit jelent annak személye, akiről beszél. Rákóczi „hét évet áldozott”, Juhász Gyula és Arany János lába elé „tanítványként ül”, Babits „folyamodik”, Teleki Blankát igazi poézisre vágyakozva „megidézi”, Ady „hódot”, Kodály példáján „mereng”, Németh László elvesztésén „árva magunkat” siratja, Jékelyt „maradásra kéri”, a „Niobé—Rákhe!” szimbólummal jellemzett Hervey Gizellát megrendülten temeti, Illyés Gyulával „gondjait osztja”. Sok a sirató, nem ő tehet róla, az utóbbi

évek erősen megrázták költészetünk fáját. Egymás után távoztak a nagy öregek, s követték őket reményteljes fiatalok is.

Jánosz István lírája miként az aszubb, lassan, ízlelgetve adja gazdagságát. A költő nyelvművész: szinonimabőség, kifejező ereje, fordulatának hajlékonysága bizonyítja, hogy nemcsak birtokolja, de kéznél is tartja a magyar nyelv 800 év alatt felhalmozott kincsét. Ha közlendője úgy kívánja, játszani is engedi a nyelvet, hagyja, hogy rejtett zenéje szabadon muzsikáljon, de olykor váratlan fordulattal diszsonáns akkordra vált át, hogy úgy fejezze ki mindazt, ami fáj. Mint a lágy dallamokból hirtelen zörejbe váltó modern zene.

Különös gyönyörűséget második, harmadik olvasásra adnak ezek a versek. Amikor minden jelkép, utalás, jelzés világossá válik, s azt is megérezzük, hogy a gondolat csak így, ebben a zárt és fegyelmezett formában azonos önmagával, ha a költő nem így szólna, nem ezt mondaná.

Kétségtelen: beavatottakhoz szól. Feltetelezve róluk, hogy rögtön rákapcsolnak képzetársításainak hullámhosszára. De aki tudja, hogy például ki volt „a nagyszakállú óriás, ki szökve övétől ott halódott az állomáson” vagy „a kicsiny fakír, a majd pucér, ki bűjtjeivel bővölt százmilliókat vissza gyilkos örületükből”, az hamar megérti jelképrendszerét, asszociációit. Egyetlen jelzést sem szabad elröppenni hagyni, mindnek helye és súlya van, azzal pedig, amit „útjelző fényeiről” elmond, bizvást egyetérthetünk.

Bozóky Éva

Közel ötven esztendővel ezelőtt megjelent írások, s napjainkra nyíltan iz-zóvá vált gondolatok láthattak napvilágot a „Gondolkodó magyarok” sorozat újabb füzetében: Hamvas Béla: *A világválság* (Magvető, 1983). Szerzőjük a másfél évtizede elhunyt könyvtáros, Hamvas Béla (1897—1968). Uni-

verzálisan gondolkodó szellem volt, aki önként lemondott a világ „látható” elismeréséről, s akinél mégis századunk ismert költői, filozófusai, festői, tudósai adták egymásnak a kilincset. A „mester” hatalmas életműve pár, még a két világháború között megjelent könyvétől eltekintve (*A láthatatlan tör-*

ténet, *Anthológia humana*) jószerint ma is csak kevesek számára, kéziratokból ismert. Ezért is üdvözljük biztató jelként a három régi írás: *A modern apokalipszis* (1934), *Krisis és katarzis* (1936) és *A világválság* (1937) megjelenését.

A kiadványban olvasható mindhárom tanulmány tárgya az ún. „kriszeológia”, vagyis a válság tudománya, a válsággal foglalkozó irodalom.

Századunk fenyegetettségének, a letagadhatatlan létbizonytalanságnak előhírnökei a „prófétikus kriszeológia” nagy alakjai: Kierkegaard, Nietzsche és Spengler. Mindhárom gondolkodó radikális kihívást jelent a felvilágosodásban gyökerező „evolucionista szemlélet” vagy „haladás-mitosz” számára. Hiszen a mai embert a mélység helyett a tompaság határozza meg, a hit helyett a póthitek piruláit fogyasztja. A *modern apokalipszis*ben Hamvas a „haladás-babonával” szembeállítja az archaikus gondolkodást, ahol a világérzés felülről indul ki: vallásos, természetfölötti, univerzális és kozmikus, nem pedig alulról, ahol ugyanez materialisztikus, humanisztikus és empirikus. Az archaikus gondolkodásban a bölcsesség mint szakrális tudás nem fokozódott le tudománnyá, a költészet filológiává, a művészet virtuóz mutátvánnyá, az emberiség tömeggé, az ég nem vált földivé és a szakrális nem szomrodott szociálissá.

Ezzel szemben a *Krisis és katarzis* című írás az ideális modern európai ember arculatát rajzolja meg. Ez az ember az ellentétek feszültségében él: drámai lény. A történeti erők összeütkezésében áll, s csak akkor igazi és teljes a jelenléte, ha vállalja sorsát, saját drámáját: ha képes megélni a korát. Ha nem éli meg saját korát, minc jelen a korban, s ez a típus a drámai lény ellenpárja az ún. „lotoszevő” (Szerb Antal), aki úgy él, mintha nem volna krízis: felületes és felejtő lény, aki nem vesz tudomást az időről, amiben él. Ez a lényegtelenül váló ember vagy kivonja magát az idő alól, s öncsalóként maszkot hord, vagy a részle-

tek világában elvesző outsider lesz, vagy egyszerűen lemarad a korrall.

Az ideális modern európai ember nyitott az idő irányába, felel meg a krízis szituációjára. A krízis természetrajzát leginkább a harmadik írás, *A világválság* adja meg. A krisztudatban élő ember érzékeli a megoldhatatlansági jellegét, a krízis „sokfejűségét” nemzeti, nemzetközi, gazdasági, kulturális téren; egyre inkább látja, hogy a kriszt nem konzerválni kell, hanem lefolyását siettetni. Az eszmélés és a kritika viszont elvezeti a krisztudatban élő embert oda, hogy felismeri, az élet különböző területein jelentkező krízisek egy közös pontból fakadnak: transzcendens, metafizikai eredetűek. Továbbmenve arra is ráeszmél, hogy krízis mindig is létezett, s csak kifinomult technikával rejtőzött előle. A krízis tehát az ember végső határhelyzetének a jelenléte, az eszkaton immanenciája.

Az eszmélés, a kritika, a lázadás vezet el az embert annak elfogadására, hogy ha a krízis metafizikai eredetű, akkor a megoldás is csak „felülről”, az ottani „központból” indulhat ki. Biblikus nyelven: „Keressétek először Isten országát, és az ő igazságát, és ezek mind megadatnak nektek...” (Mt 6,33)

A krízissel való szembenézésből és csakis annak vállalásából születhet a katarzis. A kriszt csak az tudja megoldani, aki önmaga túl van a krízisen és megélt a tisztító katarzist.

A krízisen innen levő ember szava nem lehet autentikus: „Akinék a világhelyzete negatív, annak ítélete, amit kimond, ha pozitív is, negatívot jelent...” A krízisen élő ember csak az őszinte vallomásig mehet, egyedül a katarzist átélt ember juthat el az igazsággal, mondhat ítéletet.

Az ember drámájának e friss megértésében talán újra életre kelhetnek és feltöltődhetnek olyan frázissá fakult, elkopatott és erőtlenné tett igék, hogy „ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten országát”. (Jn 3, 3)

ifj. Fabiny Tibor

„Hamvas Béla: »A világválság«”, in: *Diakonia*, 1984/1. sz. 90–91. old.